

БОЙКО І. Й.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри історії держави, права
та політико-правових учень
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

ТАРАСЕНКО Л. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної
власності, інформаційного
та корпоративного права
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

УДК 347.77.03

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.7>**ПАТЕНТНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВІ МОЖЛИВОСТІ
ДЛЯ ЗАХИСТУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена висвітленню актуальних питань використання винаходів та корисних моделей в умовах війни. Проаналізовано можливості, надані різними правовими інститутами, щодо використання запатентованих технологій для захисту та відновлення України. Доведено, що патентне законодавство надає різні правові механізми використання винаходів, корисних моделей в інтересах держави та суспільства в умовах війни: «дії, які не визнаються порушенням патентних прав», «інститут примусового ліцензування», «секретні винаходи, корисні моделі» тощо. Обґрунтовано, що запатентовані технології можуть відіграти вагомий роль щодо захисту України, її територіальної цілісності, та у відновленні України у післявоєнний час. Доведено, що багато сфер суспільного життя в Україні сьогодні потребують відновлення та модернізації, особливо затребуваною є оборонна, медична сфера та будівельна сфера, які в період війни є під особливим тиском. Доведено недосконалість правового підходу, передбаченого Законом України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», відповідно до якого майнові права інтелектуальної власності на винахід (корисну модель) будуть чинними протягом усього строку дії воєнного стану навіть за умови спливу строку патенту (сертифікату додаткової охорони) на винахід. Встановлено, що новітні запатентовані технології у сфері будівництва, можуть допомогти у швидкій відбудові житлових будинків і інфраструктурних об'єктів, також відбудеться поштовх до розвитку архітектурної діяльності, спрямованої на проектування сучасних будівель і споруд (при цьому проекти охоронятимуться авторським правом як твори архітектури). Доведено, що використання винаходів, які базуються на комп'ютерних програмах (так звані «computer implemented inventions»), може бути помічним в умовах війни, оскільки багато сучасного озброєння містить програмне забезпечення, яке допомагає зброї функціонувати. Встановлено, що в умовах війни Україна потребує виробництва певних ліків у великій кількості, частина з яких запатентована, і їх виробництво потребує отримання дозволу

від правовласника. Доведено, що випадки використання винаходів, корисних моделей в умовах війни можуть підпадати під «дії, які не визнаються порушенням патентних прав». Обґрунтовано, що використання винаходу, корисної моделі в умовах воєнного стану є можливим також на засадах примусової ліцензії (яка видається урядом для забезпечення потреб оборони, медицини, інших суспільних потреб). Встановлено, що примусова ліцензія не означає безоплатну ліцензію, і за таке використання винаходу, корисної моделі слід сплатити відповідну винагороду, яка з урахуванням стану війни в країні, має розраховуватися розумно і справедливо. Обґрунтовано, що держава повинна здійснити моніторинг секретних винаходів, корисних моделей, та визначити потрібні в конкретний момент війни запатентовані технології, забезпечивши можливість їх використання, в тому числі із застосуванням дій, які не вважаються порушенням патентних прав, або інституту примусового ліцензування.

Ключові слова: патент, примусова ліцензія, технології, сфера оборони, медицина, будівництво.

Boiko I. Y., Tarasenko L. L., Patent law during the war: legal opportunities for the protection and restoration of Ukraine

The article is dedicated to current issues of the use of inventions and utility models in wartime. There were analyzed the opportunities provided by various legal institutions for the use of patented technologies for the protection and restoration of Ukraine. It is proved that patent legislation provides various legal mechanisms for the use of inventions, utility models in the interests of the state and society in wartime: «actions that are not recognized as infringement of patent rights», «compulsory licensing institution», «secret inventions, utility models» and more. It is substantiated that patented technologies can play an important role in the protection of Ukraine, its territorial integrity, and in the restoration of Ukraine in the postwar period. It has been proved that many spheres of public life in Ukraine today need to be restored and modernized, especially the defense, medical and construction spheres, which are under special pressure during the war. The imperfection of the legal approach provided by the Law of Ukraine «On protection of interests of persons in the field of intellectual property during martial law imposed in connection with the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine», according to which intellectual property rights to invention (utility model) will be valid for the entire period of martial law, even if the expiration of the patent (certificate of supplementary protection) for the invention. It is established that the latest patented technologies in the field of construction can help in the rapid reconstruction of residential buildings and infrastructure, as well as a boost to the development of architectural activities aimed at designing modern buildings and structures (projects will be copyrighted as architectural works). It has been shown that the use of inventions based on computer programs (so-called «computer implemented inventions») can be helpful in wartime, as many modern weapons contain software that helps weapons work. It has been established that during the war Ukraine needs the production of certain drugs in large quantities, some of which are patented, and their production requires a permit from the patent holder. It is proved that cases of use of inventions, utility models in the conditions of war can fall under «actions which are not recognized as infringement of patent rights». It is substantiated that the use of the invention, utility model in martial law is also possible on the basis of a compulsory license (granted by the government to meet the needs of defense, medicine and other social needs). It has been established that a compulsory license does not mean a free license, and for such use of the invention, utility model should be paid an appropriate fee, which, given the state of war in the country, should be calculated reasonably

and fairly. It is substantiated that the state should monitor secret inventions, utility models, and identify the necessary patented technologies at a particular time of war, ensuring the possibility of their use, including through actions that are not considered infringement of patent rights, or the institution of compulsory licensing.

Key words: *patent, compulsory license, technologies, defense, medicine, construction.*

Вступ. Україна у 2022 р. перебуває у складних умовах: війна з росією, економічна криза, потреба у швидкій відбудові інфраструктури, відновлення міст, забезпечення житлом і роботою великої кількості громадян, які втратили все і потребують відновлення соціального статусу.

Технології можуть відіграти вагомий роль щодо захисту України, її територіальної цілісності, та у відновленні України у післявоєнний час. Насамперед йдеться про технології, які охороняються патентами на винаходи та корисні моделі. Україна є однією з держав, в якій патентується доволі багато цікавих технічних рішень. В Україні є потенціал до створення технічних новинок, які можуть відповідати умовам патентоздатності, а відтак потенційно можуть реєструватися як винаходи та корисні моделі.

Патентне законодавство було суттєво оновлене у 2020 р. в рамках реформи законодавства про промислову власність. Зміни торкнулися практично усіх аспектів: набуття прав на винаходи, корисні моделі, їх зміст, здійснення та захист, в тому числі запроваджено процедури «pre grant opposition» і «post grant opposition».

У цьому науковому дослідженні доцільно проаналізувати можливості, які надав законодавець щодо використання винаходів та корисних моделей в умовах воєнного стану і після завершення війни. Саме запатентовані технології дають змогу швидко та ефективно досягнути результату у певних сферах суспільного життя, що може бути особливо актуально в умовах війни (і після її завершення).

Стан дослідження в літературі. Використання винаходів та корисних моделей у воєнний час практично не було предметом наукових досліджень. Слід звернути увагу на праці таких науковців, як Андрощук Г. [1], Работягова Л. [2], Зайківський О., Оністрат О. [3], які свого часу розглядали окремі аспекти використання винаходів (корисних моделей) в умовах війни. Загальні засади використання об'єктів патентів права, у тому числі і на засадах примусового ліцензування, досліджувалися у працях таких дослідників як Басай О. [4], Воронцова К. [5], Зінич Л. [6], Тарасенко Л. [7] та інші. Відтак тематика використання винаходів та корисних моделей у воєнний час є актуальною для наукового аналізу.

Постановка завдання. Цілями статті є характеристика окремих аспектів патентного законодавства України щодо винаходів, корисних моделей та аналіз можливостей його застосування у воєнний час в інтересах держави і суспільства, обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання цих відносин.

Результати дослідження. Багато сфер суспільного життя сьогодні потребують відновлення та модернізації. Особливо затребуваною є оборонна, медична сфера та будівельна сфера, які в період війни є під особливим тиском. Зокрема, оборонна промисловість потребує масштабного фінансування, а ЗСУ потребують так званого «важкого озброєння», високоточної зброї. Частина такого озброєння, очевидно, охороняється патентним законодавством як винаходи (або корисні моделі). При цьому ці об'єкти патентного права можуть мати реєстрацію як в Україні, так і за кордоном. У сфері оборони станом на сьогодні є гостра потреба у використанні багатьох інноваційних технологій, пов'язаних як з озброєнням загалом, так і з використанням комп'ютерних технологій, які допомагають краще використовувати певні види сучасної зброї тощо. Не слід також забувати про «кібервійська», які, використовуючи відповідні програмні засоби, можуть завдати значної шкоди ворогу, отримати доступ до його інформації тощо. У даному випадку може йтися про використання винаходів, які базуються на комп'ютерних програмах (так звані «computer implemented inventions»), і які можуть бути помічними в умовах війни.

Сфера медицини в умовах війни (і після перемоги України) потребує як новітніх медичних технологій для лікування постраждалих, поранених, так і виробництво певних ліків у доволі великій кількості (частина таких ліків може бути запатентована і їх виробництво може потребувати отримання дозволу від правовласника). При цьому слід звернути увагу на спеціальний закон, який призначений унормувати окремі аспекти чинності майнових прав інтелектуальної власності під час війни, – Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України». Так, відповідно до абз. 3 п. 1 ч. 1 цього закону майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, залишаються чинними до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану. З дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану, чинність майнових прав інтелектуальної власності може бути продовжена у встановленому порядку з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом. Ця норма змістовно є дуже дискусійною, оскільки вона не відповідає вимогам патентного законодавства щодо строків дії патенту. Зокрема, вплив строку патенту (сертифікату додаткової охорони) на винахід зумовлює припинення дії патенту. Натомість з вказаної вище норми напрошується висновок, що майнові права інтелектуальної власності на винахід (корисну модель) будуть чинними протягом усього строку дії воєнного стану, і фактично строк дії патенту продовжується на цей час. Така норма може бути виправданою для торговельних марок, промислових зразків (крім випадку спливу граничного строку надання правової охорони), але не щодо винаходів і корисних моделей. Сфера медицини у даному випадку може лише втратити, а не здобути від такого формулювання норми, яке обрав законодавець. Адже може йтися про припинення дії патенту на винахід, яким охороняється дуже затребуваний в час війни лікарський засіб, і який міг би виготовлятися не лише власником патенту (або за його згодою), – йдеться про кровоспинні препарати, жарознижуючі тощо.

Сфера будівництва також гостро потребує застосування різних новітніх технологій, пов'язаних з ремонтом об'єктів інфраструктури (дороги, мости, трубопроводи тощо), будівництвом будинків, споруд тощо. Патентовані технології можуть допомогти забезпечити швидке виконання багатьох завдань у сфері архітектури та будівництва. Країна значною мірою зруйнована і потребує відновлення, особливо, це актуально щодо доріг, мостів, заводів, житлових будинків і промислових об'єктів. Новітні (переважно патентовані) технології будівництва, новітня будівельна техніка (яка зазвичай також використовує саме запатентовані технології) може дуже допомогти у швидкій відбудові житлових будинків і інфраструктурних об'єктів. Також має відбутися поштовх до розвитку і архітектурної діяльності, спрямованої на проектування сучасних будівель і споруд (при цьому проекти охоронятимуться авторським правом як твори архітектури).

Патенти за загальним правилом засвідчують виключне, монопольне право його власників використовувати певний продукт або процес, який охороняється патентом на винахід чи корисну модель.

Безумовно, за наявності згоди власника патенту (або іншої особи, яка володіє виключними правами на винахід, корисну модель) можливе вільне використання технологій. Якщо такої згоди немає, слід застосовувати інші, передбачені законом можливості, для використання запатентованих технологій.

Для прикладу в умовах війни доцільно розглянути можливість застосування норм патентного законодавства щодо випадків використання патентованих технологій без згоди власника патенту, а також на умовах примусових ліцензій.

Зокрема, ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» передбачає перелік дій, які не визнаються порушенням патентних прав. Безумовно, не всі з них можуть вчинятися в умовах воєнного стану (чи після його завершення) з метою відновлення інфраструктури України і з метою потреб оборони та медицини. Але, вважаємо, більшість з них може цілком законно використовуватися державою (або її підприємствами).

Зокрема, не визнається порушенням прав, що випливають з патенту, використання запатентованого винаходу (корисної моделі):

– в конструкції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково перебуває у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що винахід (корисна модель) використовується виключно для потреб зазначеного засобу. Раніше слово «тимчасово» можна було би протрактувати як «транзитне» перебування транспортного засобу на території України. Водночас законодавець не вживає слово «транзит» чи його синоніми. Тому надання у даному випадку можливим є використання певних транспортних засобів (медичних, військових тощо), які тимчасово (на період війни або на інший час) надані Україні для виконання завдань, пов'язаних з їх функціональним призначенням. Зокрема, надання численної військової техніки за принципом «lend lease» власне і передбачає можливість її тимчасового перебування в Україні. Аналогічно можна говорити і про спеціальні автомобілі надання швидкої медичної допомоги, надані Україні на час війни, які можуть містити різне обладнання, яке використовується виключно у цьому транспортному засобі з метою надання первинної (екстреної) медичної допомоги, і яке може охоронятися патентами;

– без комерційної мети. Це найбільш поширена підстава для використання патентованих технологій у воєнний час. Зазвичай такі технології можуть використовуватися державними та комунальними підприємствами, установами, організаціями, які або відповідно до закону є неприбутковими, або здійснюють діяльність, спрямовану на забезпечення обороноздатності країни без власної комерційної мети. Безумовно, формально юридично слід зважати на суб'єкта, який використовує «чужу» певну патентовану технологію. Зокрема, якщо таким суб'єктом виступає державне або комунальне підприємство, або господарське товариство, в якому держава володіє корпоративними правами повністю або частково, то навряд чи можна однозначно стверджувати про некомерційне використання винаходу або корисної моделі. Такі суб'єкти визначені законом як суб'єкти господарювання, тобто юридичні особи підприємницького типу. Тому формально власник патенту може заперечувати таке використання належного йому винаходу чи корисної моделі на такій підставі. Вважаємо, що за загальним правилом некоректно в умовах війни здійснювати захист патентних прав на об'єкти, які можуть допомогти державі у той чи інший спосіб. Можливо, у разі виникнення такого спору, суди могли б трактувати захист патентних прав на цій підставі як зловживання правом. Вважаємо, що використання патентів «без комерційної мети» можливе або як самостійна підстава використання патентованих технологій, або як складова інших випадків такого використання;

– з науковою метою або в порядку експерименту. Аналогічно попередньому випадку різні державні інституції можуть використовувати патентні технології з науковою метою, насамперед для того, щоб розробляти нові пристрої та винаходити нові, більш інноваційні продукти (та процеси), які можуть використовуватися насамперед в оборонній та медичній промисловості. Йдеться про використання винаходів, корисних моделей у наукових дослідженнях, які спрямовані на пошук більш кращих технічних рішень, які претендуватимуть на те, щоб вважатися винаходами та корисними моделями у майбутньому, і які здатні принести користь Україні у війні з росією, а також у відновленні країни;

– за надзвичайних обставин. Закон не містить прямої вказівки на війну як обставину надзвичайного характеру, однак зважаючи на незакритий перелік надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо), можемо стверджувати, що війна неодмінно належить до таких випадків. Варто наголосити, що цей випадок використання чужого патенту не є безоплатним, оскільки законодавець наголошує, що як це стане практично можливим слід повідомити власника патенту про таке його використання, і в подальшому слід виплатити йому відповідну компенсацію. На нашу думку, складно вирахувати розмір такої компенсації, оскільки закон не визначає жодних механізмів її обрахування. Вважаємо, що вона мала би залежати від тривалості і обсягу використання винаходу корисної моделі, від ціни ліцензії (якщо власник патенту має укладені ліцензійні договори), також мали би враховуватися засади добросовісності, розумності і справедливості, адже зрозуміло, що використання

патенту є вимушеним і відбувається в умовах воєнного стану задля забезпечення громадських та державних інтересів. Також звертаємо увагу, що законодавець вживає поняття саме «компенсації», а не «плати за використання» винаходу (корисної моделі), що також засвідчує застосування іншої (компенсаційної) правової природи цієї плати.

Інші дії, які не вважаються порушенням патентних прав (право попереднього користувача, введення в цивільний оборот товарів власником патенту тощо) також можуть застосовуватися у час війни.

Окрім того, вважаємо, що використання винаходу, корисної моделі в умовах воєнного стану є можливим на засадах примусової ліцензії. Однак не всі випадки примусового ліцензування можна застосувати для потреб, які виникають під час війни.

Так, ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» передбачає три випадки видачі примусової ліцензії:

1) у разі невикористання (недостатнього використання) винаходу, корисної моделі в Україні протягом трьох років починаючи від дати, наступної за датою державної реєстрації винаходу (корисної моделі), або від дати, коли використання винаходу (корисної моделі) було припинено;

2) залежна ліцензія (якщо новий винахід (корисна модель) призначений для досягнення іншої мети або має значні техніко-економічні переваги і не може використовуватися без порушення прав володільця раніше виданого патенту) і перехресна ліцензія (володільць раніше виданого патенту має право отримати ліцензію на прийнятних умовах для використання винаходу (корисної моделі), що охороняється пізніше виданим патентом);

3) з метою забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства.

Перші два види примусових ліцензій, очевидно, можуть бути корисними у воєнний час, однак вони не мали би бути доволі поширеними у цей період. Складності додає також механізм їх застосування. Зокрема, заінтересована особа повинна спочатку звернутися до власника патенту на винахід, корисну модель (до іншої особи, яка володіє виключними майновими патентними правами) з пропозицією укласти ліцензійний договір на використання об'єкту патентних прав. У разі відмови патентовласника в укладенні такого договору, законодавець встановлює судовий порядок надання такої ліцензії. В умовах воєнного часу суди навряд чи оперативно розглянуть цей спір, і окрім того, позовні вимоги повинні бути підставними для їх задоволення судом. Також можливим є оскарження рішення суду в апеляційному порядку, що також спричинить більш тривалий судовий розгляд.

Натомість третій вид примусової ліцензії може використовуватися в умовах війни (і після її завершення), оскільки саме у даному випадку йдеться про використання патенту для потреб оборони, медицини, інших суспільних потреб. Якщо така потреба існує, то власник патенту не може самотужки її забезпечити. У даному випадку рішення про використання запатентованого винаходу (корисної моделі) приймається урядом без згоди володільця патенту. У такому рішенні повинно бути вказано, кому саме надається дозвіл. Безумовно, не слід забувати, що примусова ліцензія не означає «безоплатну ліцензію», і за таке використання винаходу, корисної моделі слід буде сплатити відповідну винагороду. Однак з урахуванням стану війни в країні, такий розмір мав би розраховуватися розумно і справедливо.

Окрім законодавчих положень, що передбачені ч. 3 ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і стосуються видачі примусових ліцензій для задоволення суспільних потреб, в Україні небагато підзаконних актів конкретизують цю норму. Одним з таких актів є Порядок надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 877 від 04.12.2013 р. В інших сферах (оборона, будівництво тощо) такі спеціальні норми відсутні, що ставить під сумнів можливість видачі примусової ліцензії поза медичною сферою. Хоча, законодавчих положень, що вказані вище, за умов війни також має бути достатньо для уряду, щоб прийняти рішення про примусове ліцензування окремих винаходів (корисних моделей), які не стосуються медичної сфери.

Безумовно, процедура примусового ліцензування, передбачена Порядком надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу, також не є простою, але вона є простішою за судовий порядок примусового ліцензування, передбачений для вказаних вище інших випадків видачі примусової ліцензії. Особа, заінтересована в отриманні примусової ліцензії щодо використання винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу, повинна також звернутися до правовласника, повинна отримати від нього «безпідставну» відмову, і лише тоді Кабінет Міністрів України може розглядати питання про видачу примусової ліцензії щодо такого лікарського засобу. Більше того, слід довести і неспроможність власника патенту (і інших осіб, які мають дозвіл на використання його патенту) задовільнити потребу ринку (суспільства) у більшій кількості ліків, ніж виробляється станом на момент розгляду такої заяви про видачу примусової ліцензії.

Також у воєнний час доцільно провести аналіз можливості застосування секретних винаходів (корисних моделей), які стосуються насамперед сфери оборони. Враховуючи те, що відомості про державну реєстрацію секретного винаходу (корисної моделі) не публікуються, а ознайомлення з відомостями, внесених до Державних реєстрів України щодо секретних винаходів та секретних корисних моделей, здійснюється з дотриманням вимог Закону України «Про державну таємницю», заінтересовані особи, які могли б використати такі винаходи, корисні моделі на користь України, публічно не бачать цих запатентованих технологій. Тому у даному випадку саме держава повинна проявити активну позицію, здійснити моніторинг секретних винаходів, корисних моделей, визначити потрібні в конкретний момент війни запатентовані технології і надати доступ до їх використання, в тому числі із застосуванням дій, які не вважаються порушенням патентних прав, або інституту примусового ліцензування.

Висновки. В умовах війни і після її завершення патенти на винаходи (корисні моделі) можуть відіграти значну роль у різних сферах (медицина, оборона, будівництво тощо). Запатентовані технології слід розумно використовувати для забезпечення суспільних потреб. Для цього патентне законодавство надає різні правові механізми використання винаходів, корисних моделей: «дії, які не визнаються порушенням патентних прав», «інститут примусового ліцензування», «секретні винаходи, корисні моделі» тощо. Використання цих можливостей дасть змогу забезпечити виконання поставлених перед державою завдань у сфері медицини, оборони, архітектури тощо завдяки застосуванню патентованих технологій.

Список використаних джерел:

1. Андрощук Г. Інститут секретних винаходів як фактор забезпечення національної безпеки. *Наука та наукознавство*. 2020. № 4 (110). С. 24–43.
2. Андрощук Г. О., Работягова Л. І. Реформа патентної системи США: аналіз змін. *Наука, технології, інновації*. 2017. № 3 (3). С. 61–69.
3. Зайківський О., Оністрат О. Щодо впливу порушень прав інтелектуальної власності на обороноздатність держави. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 3. С. 47–54.
4. Басай О. В. Примусове ліцензування використання об'єкта права промислової власності в Україні. *Міжнародний юридичний вісник : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2014. № 1. С. 195–200.
5. Воронцова К. Примусове ліцензування патенту, що стосується лікарського засобу. Запобігання зловживання правами інтелектуальної власності в контексті патентної реформи : збірник наукових праць науково-практичної конференції. *НДІ інтелектуальної власності НАПрН України*. К. : Інтерсервіс. 2019. 48 с.
6. Зінич Л. В. Публічні інтереси в механізмі примусового ліцензування винаходів і корисних моделей: загальнотеоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. № 37. Т. 1. С. 124–126.
7. Тарасенко Л. Л. Реформа патентного законодавства (2020): основні новації щодо винаходів (корисних моделей). *Вісник Львівського Університету*. Серія Юридична. 2021. № 73. С. 67–76.

